

Kur'an Tefsirinde Mekâsîdü's-Şerîa Yaklaşımı: Amaç Odaklı Anlam Arayışı

Abdullah ÖZÜÇALISIR | orcid.org/0000-0002-7173-4752 | abdullah.ozucalisir@igdir.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Iğdır, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05jstgx72>

Öz

Bu makalede, Kur'an tefsirinde giderek daha fazla önem kazanan Mekâsîdü's-Şerîa (İslam hukukunun amaçları) yaklaşımı teorik ve uygulamalı yönleriyle ele alınmaktadır. Geleneksel tefsir yöntemlerinde genellikle lafız merkezli ve bağlamsal yorumlar öne çıkarken, Mekâsîd yaklaşımı ayetlerin literal anlamlarını aşarak onların arkasındaki nihai gayeleri, yani şeriatın korunmayı hedeflediği temel değerleri merkeze alır. Bu değerler arasında zarurî ihtiyaçların korunması (zarûrât-ı hamse) olarak bilinen canın, dinin, aklın, malın ve neslin korunması ilkeleri öne çıkar. Bu yöntem, Kur'an'ın bütüncül mesajını çağdaş toplumsal meselelerle ilişkilendirerek yorumlamaya olanak sağladığı için, özellikle modern dönemde yeni bir tefsir yöntemi olarak dikkat çekmektedir. Çalışmada, Mekâsîd düşüncesinin tarihsel arka planı kısaca ele alındıktan sonra, bu yaklaşımın klasik ve çağdaş tefsir anlayışlarındaki yeri değerlendirilmiştir. Yusuf el-Karâdâvî ve Muhammed Tahir İbn Âşûr gibi önemli çağdaş müfessirlerin Mekâsîd merkezli yaklaşımları analiz edilerek bu yöntemin teorik temelleri ve uygulama biçimleri ortaya konmuştur. Ayrıca seçilen örnek bir ayet üzerinden maksada dayalı tefsir pratiği yapılarak yöntemin yorum gücü somutlaştırılmıştır. Sonuç olarak, Mekâsîdü's-Şerîa yaklaşımının Kur'an'ın evrensel mesajını modern dünyanın ihtiyaçlarıyla buluşturma çabasında önemli bir imkân sunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Mekâsîdü's-Şerîa, Maksat Temelli Yorum, Çağdaş Tefsir Yaklaşımları, Zarûriyyât-ı Hamse.

Atıf Bilgisi

Özüçalışır, Abdullah. "Kur'an Tefsirinde Mekâsîdü's-Şerîa Yaklaşımı: Amaç Odaklı Anlam Arayışı". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 9/2 (Aralık 2025), 216-238. DOI: 10.64270/kider.1732901

Geliş Tarihi	02.07.2025
Kabul Tarihi	11.08.2025
Yayın Tarihi	27.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.
Etik Beyan	Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışmanın hazırlanması, yazımı ve değerlendirilmesi süreçlerinin hiçbir aşamasında yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç, yazılım veya uygulamadan yararlanılmamıştır.
Yapay Zekâ Kullanımı	Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemlerine, akademik etik ilkelere ve yayın etiği kurallarına uygun olarak özgün biçimde oluşturulmuştur.
Etik Bildirim	kider@kocaeli.edu.tr
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Bu dergide yer alan yazılarda ifade edilen görüş ve değerlendirmeler, yazarlarının kişisel fikirlerini yansıtır; derginin kurumsal görüşü olarak kabul edilemez. Makale içeriklerinin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tümüyle yazarlara aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu konuda herhangi bir sorumluluk üstlenmez.
Yayıncı	Kocaeli Üniversitesi.

The Maqāsid al-Sharī'ah Approach in Qur'anic Exegesis: A Purpose-Oriented Quest for Meaning

Abdullah ÖZÜÇALIŞIR | orcid.org/0000-0002-7173-4752 | abdullah.ozucalisir@igdir.edu.tr

Assistant Professor, Iğdır University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Division of Tafsir, Iğdır, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05jstgx72>

Abstract

This article explores the Maqasid al-Shari'a (higher objectives of Islamic law) approach in the context of Qur'anic exegesis, examining both its theoretical foundations and practical applications. While traditional exegetical methods have typically emphasized lexical and contextual interpretations, the Maqasid approach shifts the focus toward the underlying objectives behind the Qur'anic verses. These objectives include the preservation of essential human interests, commonly referred to as the daruriyyat al-khams: the protection of life, religion, intellect, wealth, and progeny. By foregrounding these universal values, the Maqasid-based hermeneutic offers a dynamic and purposive method of interpretation that resonates with contemporary ethical and social challenges. The study begins by outlining the historical development of the Maqasid paradigm, then examines its place in both classical and modern exegetical traditions. Particular attention is given to the contributions of contemporary scholars such as Yusuf al-Qaradawi and Muhammad Tahir Ibn 'Ashur, whose works exemplify the integration of Maqasid principles into tafsir methodology. An interpretive case study of a selected Qur'anic verse is also provided to illustrate the practical application of this purposive reading strategy. In conclusion, the article argues that the Maqasid al-Shari'a approach represents a significant hermeneutical tool for bridging the universal message of the Qur'an with the pressing needs of the modern world.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Maqāsid al-Sharī'ah, Purpose-Based Interpretation, Contemporary Tafsir Approaches, al-Ḍarūriyyāt al-Khams.

Citation

Özüçalışır, Abdullah. "The Maqāsid al-Sharī'ah Approach in Qur'anic Exegesis: A Purpose-Oriented Quest for Meaning". *Kocaeli Theology Journal* 9/2 (December 2025), 216-238.

DOI: 10.64270/kider.1732901

Date of Submission	02.07.2025
Date of Acceptance	11.08.2025
Date of Publication	27.12.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained through a literature review and published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study, and all referenced works are duly cited in the bibliography. No artificial intelligence-based tools, software, or applications were used at any stage of the preparation, writing, or evaluation of this study. All content was produced solely by the author(s) in accordance with established scientific research methods, academic integrity standards, and publication ethics.
Use of Artificial Intelligence	
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	kider@kocaeli.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. The views and opinions expressed in the articles published in this journal are solely those of the authors and do not reflect the official position of the journal. The authors bear full scientific and legal responsibility for the content of their articles; the editors and the editorial board assume no responsibility in this regard
Copyright & License	
Publisher	Kocaeli University.

Giriş

Kur'an-ı Kerîm, yalnızca İslam inancının temel kaynağı değil; aynı zamanda insanlık tarihi boyunca ahlak, hukuk ve toplumsal düzen gibi alanlarda derin etkiler oluşturmuş bir ilahi hitaptır. Bu yönüyle, her dönemin kendi bağlamında yeniden anlaşılması ve yorumlanması gereken canlı bir metindir¹. Bu ihtiyaç, özellikle modern dönemde daha da görünür hale gelmiştir. Çünkü çağdaş insanın karşı karşıya kaldığı problemler –adalet, özgürlük, insan hakları, çevre, toplumsal eşitsizlik gibi– klasik tefsir yöntemleriyle doğrudan cevaplandırılması zor olan çok katmanlı meselelere dönüşmüştür.

Tefsir tarihinde birçok metodolojik yaklaşım geliştirilmişse de, bu yöntemlerin önemli bir kısmı literal (lafzî) anlamlarla sınırlı kalmıştır. Oysa Kur'an'ın sadece ne söylediği değil, neyi hedeflediği; yani maksatları da dikkate alınmalıdır. İşte bu noktada, Mekâsîdü's-Şerîa (İslam hukukunun amaçları) çerçevesinde şekillenen yeni bir tefsir anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Makasîd yaklaşımı, Kur'an'ın temel gayelerini –canın, aklın, neslin, malın ve dinin korunması gibi– merkeze alarak, ayetleri daha bütünsel ve çağdaş bağlamlara uygun biçimde yorumlamayı mümkün kılar².

Bu makale, tefsir literatüründe fıkıh bağlamında sıkça anılan fakat doğrudan tefsir metodolojisine yeterince entegre edilememiş olan Makasîd ilkesini, teorik ve pratik boyutlarıyla yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, özellikle İbn Âşûr (ö.1879-1973) ve Yusuf el-Karâdâvî gibi çağdaş müfessirlerin yaklaşımlarını merkeze alarak, Kur'an'ın maksadî boyutunun nasıl bir tefsir yöntemi hâline dönüştürülebileceğini ortaya koymaktadır. Böylece, gelenekle bağıni koparmayan ama modern dünyanın ihtiyaçlarına da cevap verebilecek bir tefsir yaklaşımının imkânı tartışılmaktadır³.

Kur'an-ı Kerîm, İslâm düşüncesinin temel kaynağı olmanın ötesinde, çağlar üstü mesajlar taşıyan bir rehberdir. Bu kutsal metnin insanlığa yönelik evrensel ilkeleri, yalnızca literal okumalarla değil, aynı zamanda anlamın maksadına (Makasîd) yönelik yorumlarla daha derinlikli şekilde açığa çıkabilmektedir⁴. Klasik tefsir geleneği, tarihî bağlamı içinde oldukça kıymetli ürünler vermiştir; ancak günümüz insanının karşı karşıya olduğu sosyal, hukuki ve ahlaki meseleler, yeni yorum paradigmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, Mekâsîdü's-Şerîa (İslâm hukukunun amaçları) temelli tefsir yaklaşımı, hem Kur'an'ın evrensel mesajını ortaya koymak hem de çağdaş problemlere çözüm üretmek açısından önemli bir yönetsel imkân sunmaktadır⁵.

¹ Nihat. Dalgın, "Sosyal Değişim ve İslam Hukuku". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/2 (Ekim 2003), 59-82.

² Yusuf el-Karâdâvî, *el-Cehd fi İslâm*, (Kahire: Dârü's-Şurûk, 2000), 61.

³ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: ed-Dârü't-Tûnisîyye, 1984), 1/30.

⁴ Hüseyin. Okur, "İslâm Hukuk Usulünde Bir Tahsis Yöntemi Olarak Gâye Delili (Gâye Edatları Özelinde Bir İnceleme)". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 41 (Haziran 2023), 133-167.

⁵ el-Karâdâvî, *el-Cehd fi İslâm*, 61.

Bu çalışmanın özgün yönü, tefsir ilminde henüz sınırlı oranda kullanılan makasid temelli yaklaşıma sistematik bir katkı sunmasıdır. Literatürde, Makasid düşüncesi çoğunlukla fikhî bağlamda incelenmiş, ancak bu ilkelerin doğrudan Kur'an ayetlerinin yorumuna yansımaları yeterince derinlemesine işlenmemiştir⁶. Bu makale, bu eksikliği giderme hedefiyle, hem teorik hem uygulamalı bir zeminde makasid-temelli tefsirin imkânını ve sınırlarını ortaya koymaktadır.

Modern dönem, bilginin parçalanması ve anlamın çoğullaşması gibi epistemolojik krizleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda klasik tefsir metodolojilerinin, bugünün çoğulculuğunu ve hızla dönüşen toplumsal yapıları açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Tefsirde yeni yaklaşımlara olan ihtiyaç, sadece çağın problemlerine çözüm bulma arzusuyla değil, aynı zamanda Kur'an'ın evrensel yönünü yeniden keşfetme arzusuyla da doğmaktadır.

Makasid temelli yaklaşım, bu arayışın önemli bir örneğidir. Zira bu yaklaşım, Kur'an'ın lafzî anlamının ötesine geçerek, metnin ahlaki ve evrensel gayelerini ön plana çıkarır. Özellikle ilk dönem tefsir âlimleri, İmam Maturidî (ö. 333/944), İbn Âşûr (ö. 541/1147) ve Yusuf el-Karâdâvî gibi çağdaş müfessirlerin çalışmaları, Kur'an'ın sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal adaleti ve insani değerleri önceleyen bir kitap olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, tefsirde yeni yöntem arayışları, gelenekle bağını koparmadan ama aynı zamanda yenilikçi bir perspektifle yapılmalıdır.

1. Kavramsal Çerçeve

Mekâsîdü'ş-Şerîa (مقاصد الشريعة), sözlükte "maksatlar, gaye ve hedefler" anlamına gelen maksad (مقصد) kelimesinin çoğuludur. Şerîa kelimesiyle birleştiğinde, İslam hukukunun ve genel olarak dinin nihai hedeflerini ifade eder. Bu kavram, ilk dönemden itibaren bilfiil uygulamada var olmakla birlikte, sistematik bir ilmî disiplin hâlinde daha geç dönemde teşekkül etmiştir⁷.

İbn Manzûr (ö. 711/1311), "maksad" kelimesini *Lisânü'l-arab*'ta "bir şeyin ulaşılmak istenen gayesi" olarak tanımlar⁸. er-Râğîb el-İsfahânî (öl. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) ise "Şerîa" kavramını "Allah'ın kulları için belirlediği hayat nizamı" olarak açıklayarak, dinin insana sadece ibadet değil aynı zamanda bir hayat düzeni sunduğuna dikkat çeker⁹. Bu anlamda, Mekâsîdü'ş-Şerîa sadece fikhî bir mesele değil; bütüncül bir İslamî perspektiftir.

İmam Mâlik'in (ö. 179/795) "Müftü, sadece metni değil, maksadı da gözetmelidir" sözü, maksat odaklı düşünmenin fıkıh ve tefsir geleneğinde ne kadar derin bir geçmişe sahip

⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/30.

⁷ Ahmed er-Raysûnî, *İmâm eş-Şâtîbî's Theory of the Higher Objectives and Intents of Islamic Law*, çev. Nancy Roberts, (Herndon: International Institute of Islamic Thought, 2005), 17.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, 3/45.

⁹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, er-Râğîb el-İsfahânî, *Müfredatu elfazi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnan Davudi, (Beirut: ed-Daru's-Şâmiyye, 2009), 277.

olduğunu gösterir¹⁰. Yine İmam Şâfiî, *er-Risâle* adlı eserinde hükmün illeti üzerinde durarak, hükümlerin arkasındaki hikmetleri göz önünde bulundurmuştur¹¹.

Makâsîd kavramı, özellikle Gazzâlî, İzz b. Abdisselâm, Şâtîbî gibi âlimlerle sistematik bir çerçeveye kavuşmuştur. Bu âlimler, şeriatın insan hayatını korumaya yönelik nihai gayelere sahip olduğunu vurgulamış ve bu gayeleri kategorilere ayırmışlardır.

1.1. Mekâsîdü'ş-Şerîa Nedir?

Mekâsîdü'ş-Şerîa, İslam hukukunun ve genel anlamda dinî hükümlerin temel hedeflerini, gayelerini ifade eden kapsamlı bir kavramdır. Arapçada “maksat” (مقصود), bir şeye yönelmek, ulaşılmak istenen hedef anlamlarına gelir. Bu kavramın çoğulu olan makasîd, şeriatın nihai hedeflerini, insanlık onurunu korumaya yönelik evrensel ilkelerini ve ahlaki-sosyal gayelerini ifade eder¹². Şerîa ise, Allah'ın insanlar için belirlediği hayat düzenidir. Bu iki terimin birleşimiyle oluşan Mekâsîdü'ş-Şerîa, İslam'ın temel ilkelerini maksada dayalı bir yaklaşımla yorumlamayı mümkün kılar.

Klasik dönem âlimlerinden Şâtîbî (ö.790/1388), makasîd kavramını sistematikleştirerek bu alanın ilmi zeminini inşa eden en önemli isimlerden biri olmuştur. Ona göre, dinin temel amacı, insanların maslahatını sağlamak ve mefsedeti gidermektir. Şâtîbî, *el-Muvâfakât* adlı eserinde şeriatın her hükmünün ardında insan faydasını gözetken bir hikmetin bulunduğunu vurgular¹³. Ondan önce İmam Gazzâlî (ö. 505/1111), *el-Mustasfâ* adlı eserinde şeriatın beş temel zaruri değeri (ez-Zarûriyyâtü'l-Hamse) korumayı hedeflediğini belirtmiştir: din, can, akıl, nesil ve mal¹⁴.

Makâsîd anlayışı, yalnızca fikhî hükümlerle sınırlı kalmamış; Kur'an tefsirinde de anlam derinliğini ve hikmet boyutunu açığa çıkarmada önemli bir rol oynamıştır. Erken dönem müfessirlerinden et-Taberî (ö. 310/923), ayetleri yorumlarken sadece lafzî anlamla yetinmemiş, bağlam ve amaç açısından da yorum yapmıştır¹⁵. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ise tefsirde hikmet merkezli yaklaşımıyla ayetlerin ardındaki maksatları araştırmayı ilmi bir gayret olarak sunmuştur¹⁶.

¹⁰ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, Ahmed b. Hanbel, *el-Mesâil*, (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1985), 312.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 513.

¹² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, (Beyrut: Daru Sâdir, 1994), 3/45.

¹³ Ebü İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Gırnâfî, eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât fi usûli'ş-şerîa*, (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1996), 2/8.

¹⁴ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ min İlmü'l-usûl*, (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 1/286.

¹⁵ Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, et-Taberî, *et-Tefsîrî't-Taberî Camial-beyan fi te'vili'l-Kur'an*, (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992), 1/14.

¹⁶ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberîstânî, Fahreddin er-

Bu bağlamda, makasid perspektifi, sadece fikhî kuralların anlaşılmasında değil, Kur'an'ın bütüncül anlam dünyasının keşfedilmesinde de merkezî bir yere sahiptir. Günümüzde Kur'an'a sadece literal değil, aynı zamanda maksat odaklı yaklaşma ihtiyacı, özellikle sosyal ve evrensel problemler karşısında daha da görünür hâle gelmiştir¹⁷. Bu sebeple, çağdaş tefsir yaklaşımlarının makasid merkezli bir zemin üzerine inşa edilmesi, hem metne hem de hayatın ihtiyaçlarına daha derinlikli bir cevap sunacaktır.

1. 2. Klasik Kaynaklarda Maksatlar (Zarûriyyât, Hâciyyât, Tahsîniyyât)

Şâtîbî'nin *el-Muvâfakât* adlı eseriyle sistematikleşen makasid teorisi, şeriatın maksatlarını üç ana kategoriye ayırır: zarûriyyât (zorunlu ihtiyaçlar), hâciyyât (ihtiyaçlar) ve tahsîniyyât (tamamlayıcı güzellikler)¹⁸.

Zarûriyyât: Din, can, akıl, nesil ve malın korunması gibi olmazsa olmaz temel maksatlardır. Bu unsurların yokluğu, toplumsal düzenin ve insan hayatının çökmesine yol açar. Örneğin, içki yasağı¹⁹ aklın korunması, hırsızlık cezası²⁰ malın korunması gayesine hizmet eder.

Hâciyyât: İnsanların sıkıntıya düşmeden yaşayabilmesi için gerekli olan kolaylıklar ve ruhsatlardır. Mesela oruç tutamayan kimselerin kimlere fidye verilmesi gerektiği veya seferde namazın kısaltılması meselesi, bu kapsamdadır²¹.

Tahsîniyyât: Ahlâkî, estetik ve sosyal anlamda güzelliği ve kemâli tamamlayan hükümlerdir. Örneğin, temizliğe dair hükümler veya giyimde sadelik ilkesi, bu sınıfa girer.

Bu sınıflama, Kur'an'ın ayetlerine yalnızca lafzî değil, maksat merkezli yaklaşılması gerektiğini gösterir. Nitekim İmam Fahreddin er-Râzî, *mefâtihi'l-ğayb* adlı tefsirinde ayetlerin ardında yatan maksatları keşfetmenin, lafzî anlamaktan daha derin bir anlayış olduğunu savunur²².

2. Tefsir Geleneğinde Makâsîd Yaklaşımı Var mıydı?

Klasik tefsir geleneği, doğrudan "makâsîdü's-şerîa" terimini sistematik olarak kullanmasa da, müfessirlerin Kur'an ayetlerini yorumlarken ilahi maksatları gözetten bir bakış açısı geliştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle ahkâm ayetlerinin

Râzî, *et-Tefsirü'l-kebir mefâtihi'l-ğayb*, (Beyrut: Daru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, 2010), 1/101.

¹⁷ Taha. Yılmaz, "İslâm Hukuku Bağlamında Hükümlerin İletlerinin Belirlenmesinde Makâsîd Ve Maslahatın Gözetilmesi Açısından Aklın Rolü". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 43 (Haziran 2024), 117-146. <https://doi.org/10.59777/ihad.1461745>.

¹⁸ Şâtîbî, *el-Muvâfakât fi usûli's-şerîa*, 2/8.

¹⁹ el-Maide 5/90.

²⁰ el-Maide 5/38.

²¹ el-Bakara 2/184-185.

²² Râzî, *mefâtihi'l-ğayb*, 1/101.

tefsirinde adalet, kolaylık, maslahat, zararların giderilmesi gibi ilkelerin ön plana çıkarılması, makasîd yaklaşımının izlerine işaret etmektedir.

Örneğin Taberî, tefsirinde ayetleri çoğunlukla rivayetlerle açıklasa da, bazı durumlarda ayetin anlamını toplumun maslahatına göre yorumladığı görülür. Nisa 58. ayetin tefsirinde, emanetlerin ehline verilmesi emrini sadece bireysel değil, toplumsal adaleti sağlayan temel bir ilke olarak ele alır ve yöneticilerin halka karşı adaletli davranmasının zaruretine dikkat çeker²³.

Zemâşerî (ö. 538/1144), özellikle “*el-Keşşâf*” adlı eserinde lafzın inceliklerine vurgu yaparken, çoğu zaman ayetin ardındaki hikmet ve maksatlara da işaret eder. Örneğin, Bakara 185. ayette yer alan oruçla ilgili hükümlerin açıklamasında, Allah'ın kullarına zorluk değil kolaylık murad ettiğini belirterek dinin kolaylaştırıcı yönüne vurgu yapar. Bu yorum, doğrudan makasîd düşüncesinin “meşakkat durumunda ruhsat” ilkesine tekabül etmektedir²⁴.

İbn Kesîr (ö. 774/1373) tefsirinde ahkâm ayetlerini açıklarken genellikle fikhî rivayetlere yer verse de, zaman zaman ayetlerin genel maksadını da ortaya koyar. Örneğin Maide 6. ayetin tefsirinde, abdestin hikmetinin temizlik olduğu vurgulanır. Bu, ibadetlerde maddi ve manevi temizlik gibi temel maksatların gözetildiğini gösterir²⁵.

Şevkânî (ö. 1250/1834) ise “*Fethü'l-Kadîr*” adlı eserinde ayetleri açıklarken çoğu zaman literal anlamın ötesine geçer ve hükümlerin arkasındaki gerekçelere işaret eder. Örneğin savaş ve barışla ilgili ayetleri yorumlarken, şer'î hükümlerin temelinde adaletin ve zulmün önlenmesinin yattığını ifade eder²⁶.

Nesefî de (ö. 710/1310), tefsirinde klasik kalamî izahlarla birlikte bazı ayetlerin yorumunda ahkâmın temel maksatlarını gözetken yorumlara yer verir. Özellikle aile hukukuna dair ayetlerde hikmet vurgusu dikkat çeker. Nisa suresinin mirasla ilgili ayetlerini açıklarken adalet ve toplumsal denge ilkesini merkeze alır²⁷.

Bu müfessirlerin tamamında doğrudan makasîd terminolojisi yer almasa da, yorumlarında ilahi hükümlerin ardındaki maksatları gözetken güçlü bir eğilim mevcuttur. Bu durum, klasik tefsir geleneğinde makasîd düşüncesinin zeminini oluşturduğunu ve

²³ Taberî, *Camial-beyan fi te'vili'l-Kur'an*, 5/58.

²⁴ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *ez-Zemâşerî, el-Keşşaf an hakaikü't-tenzil ve uyuni'l-akavil fi vucuhi't-te'vil*, (Lübnan: Darü'l-Ma'rife, 2009), 1/230.

²⁵ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dumaşki eş-Şâfî, İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-azim* (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1969), 2/32.

²⁶ Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, eş-Şevkânî, *Fethü'l-kadir el-cami Beyne fenneyir-r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*, (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye. 1415/1994), 1/487.

²⁷ Ebü'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, en-Nesefî, *Tefsîrü'n-Nesefî, Medârikü't-tenzil ve hakaikü't-te'vil*, 4 cilt, (Beyrut: Darü'n-Nefais, 2009), 1/315.

sonraki dönemlerde sistematik hale gelen makasid yaklaşımına temel teşkil ettiğini göstermektedir.

Mekâsîdü'ş-Şerîa kavramı çoğunlukla fıkıh ilmiyle²⁸ ilişkilendirilse de, tarihî tefsir geleneği incelendiğinde²⁹ müfessirlerin de ayetleri anlamlandırırken maksat arayışı içinde oldukları görülmektedir. Bu yaklaşım, özellikle metnin indiriliş amacı (sîbâku's-siyâk) ve bağlamına odaklanan yorumlarda kendini açıkça göstermektedir. Tefsirde makâsîdî yorum, ayetlerin sadece lafzına değil, taşıdığı ilkeye, gaye ve toplumsal yansımaya yönelen bir tavrı temsil eder.

Klasik tefsir mirasında bu yaklaşımın izlerini taşıyan isimlerin başında Fahreddin er-Râzî gelir. Onun *mefâtihi'l-ğayb* adlı tefsiri, ayetlerin arka planındaki hikmetleri araştırma çabasıyla doludur. Râzî'ye göre "Kur'an'ın lafzı ile anlamı arasındaki ilişki sadece sözel değil, hikmet merkezlidir"³⁰. Özellikle ahkâm ayetlerinde hükmün değil, hükmün dayandığı maksat ve maslahatın önemine dikkat çeker. Örneğin Bakara 179'daki *وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ* "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz"³¹ ayetinde, adalet ilkesinin sadece cezalandırma değil, toplumda caydırıcılık ve düzen sağlama maksadına hizmet ettiğini belirtir³².

Şâtîbî ise daha doğrudan makasid teorisini geliştirerek bunu fıkıh ve icihad alanlarında sistemleştirmiş olsa da, onun yaklaşımı tefsir ilmini de dolaylı biçimde etkilemiştir. Zira Şâtîbî'ye göre Kur'an'ın tamamı insan maslahatına yöneliktir ve lafzî yorumun ötesine geçilerek metnin arkasındaki maksat kavranmalıdır³³. Benzer bir gaye arayışı, Endülüslü müfessir İbn Atiyye'nin (ö. 541/1147) *el-Muḥarrerü'l-vecîz* adlı eserinde de hissedilir. Ayetlerin iniş sebeplerini ve sosyo-tarihsel bağlamlarını vurgulayan İbn Atiyye, Kur'an'ın bireyi ve toplumu ıslah etmeye yönelik amaçlarını sürekli ön planda tutar³⁴.

Ebü Hayyân el-Endelüsî'nin (ö. 745/1344), *el-Bahrü'l-muhîṭ* adlı eseri, özellikle gramer ağırlıklı olmakla birlikte, metindeki lafzî tercihler ile mesaj arasındaki dengeyi vurgular. O da birçok kez lafzın ötesindeki anlamı, özellikle Allah'ın muradını (murâdullah) araştırma noktasında makâsîdî bir yorum geliştirir³⁵.

²⁸ Yusuf, Kocabıyık, İslam Ceza Hukukunda Kısâs Mahallinin Ortadan Kalkması ve Hukûkî Sonuçları," *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2022): 169–178.

²⁹ Aydın, Zeynel Abidin. "Bakara Süresinin 178. Ayetinin Tefsirlerdeki Yansımaları Üzerine". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Eylül 2021), 334-352. <https://doi.org/10.51702/esoguidf.957944>.

³⁰ Râzî, *mefâtihi'l-ğayb*, 1/8.

³¹ el-Bakara 2/179.

³² Râzî, *mefâtihi'l-ğayb*, 5/274.

³³ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 2/12.

³⁴ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî, İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz*, (Beirut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 1/33.

³⁵ Muhammed b. Yûsuf b. Alf b. Yûsuf b. Hayyân, Ebû Hayyân el-Endelüsî *el-Bahrü'l-muhîṭ*, (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1993), 1/18.

Beyzâvî'nin (ö. 458/1066), *Envarü't-tenzîl* adlı tefsiri ise daha özlü olmakla birlikte özellikle ahkâm ayetlerinde ibadetlerin hikmetlerini ve toplumdaki etkilerini ele alarak maksat merkezli düşüncenin yansımalarını taşır³⁶.

Âlûsî (ö. 1270/1854), *Ruhü'l-meâni* adlı tefsirinde ayetlerin içerdiği ahlaki, sosyal ve psikolojik yönleri ihmal etmeden derinlemesine bir tahlil yapar. O, ayetlerin lafzî yönünün yanı sıra taşıdığı değerleri ve evrensel mesajları da incelemeye gayret eder³⁷. Şevkânî ise *Fethü'l-kadîr* adlı tefsirinde mezhep taassubundan uzak durarak ayetlerin doğrudan muradına inmeyi öncelemiş, bu da onun yaklaşımına daha maksat merkezli bir nitelik kazandırmıştır³⁸.

Bu müfessirlerin ortak özelliği, Kur'an'ı sadece nazm ve lafız yönüyle değil, aynı zamanda topluma rehberlik eden bir vahiy olarak ele alıp onun ahlaki ve sosyal maksadını araştırmalarıdır. Dolayısıyla tefsir geleneğinde makâsîdî yorum her zaman olmasa da güçlü izlerle var olagelmıştır.

2. 1. Tefsirde Niyet ve Amaç Arayışı

Kur'ân tefsirinde maksat arayışı, sadece ayetlerin dışsal bağlamı değil, aynı zamanda Allah'ın kullarına yönelik mesajının arkasındaki niyeti çözümlenme çabasıdır. Kur'ân, birçok yerde doğrudan amacı bildirir: "Allah size açıklasın, sizi doğru yola iletin..." (Nisâ 26). Bu tür ayetler, tefsirde sadece hüküm değil, aynı zamanda niyetin de bir araştırma konusu olduğunu gösterir.

İbn Atiyye gibi müfessirler, ayetlerin sosyal bağlamla ilişkisine dikkat çekerken; Ebû Hayyân, niyetin, dilsel tercihlerde dahi hissedilmesi gerektiğini ifade eder. Âlûsî ise "ayetlerin hakikati, niyetle hayat bulur" diyerek maksadın merkeziliğini vurgular³⁹.

Geleneksel olarak tefsirde kast edilen niyet, hem Allah'ın muradı hem de insanın bu muradı nasıl anlaması gerektiği sorusuyla bağlantılıdır. Bu da tefsiri salt gramatik bir faaliyet olmaktan çıkarıp epistemolojik ve değer temelli bir okumaya dönüştürür.

Bu çerçevede tefsirde niyet kavramı, iki yönlü bir yapıya sahiptir: İlki, Allah'ın ayetler aracılığıyla murat ettiği anlam ve hedefler; ikincisi ise muhatap insanın bu muradı hangi yöntemle ve hangi değerler çerçevesinde kavraması gerektiği meselesidir. Bu ikili yapı, tefsiri yalnızca dilbilimsel bir çözümlenme faaliyeti olmaktan çıkararak, epistemolojik, ahlâkî ve amaç temelli bir yorum alanına dönüştürür. Dolayısıyla maksat arayışı, tefsirde keyfî yorumun değil; bilakis metnin iç tutarlılığı, bütünlüğü ve yönlendirici karakteri

³⁶ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, el-Beyzâvî, *Envarü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, (Kahire: el-Matbaatü'l-Kübra, 1914), 1/20.

³⁷ Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Ruhu'l-meâni fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-azîm ve's-sebi'l-mesani*, (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî. 1408/1987), 1/45.

³⁸ Şevkânî, *Fethü'l-kadîr*, 1/27.

³⁹ Âlûsî, *Ruhu'l-meâni*, 2/101.

doğrultusunda anlamın derinleştirilmesini hedefleyen bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

3. Çağdaş Tefsir Yaklaşımlarında Makâsîd Temelli Okuma

Modern dönemde İslami ilimlerde özellikle usûl ve tefsir disiplininde makâsîd kavramı merkezî bir konum kazanmaya başlamıştır. Bu gelişme, hem İslam dünyasındaki iç reform arayışlarının hem de Batı düşüncesiyle kurulan karşılıklı ilişkilere verilen tepkilerin bir sonucudur. Bu bağlamda, Kur'an'a yönelik yorum faaliyetleri yalnızca lafzî değil; hikmet, maslahat ve gaye merkezli bir yaklaşımla yeniden şekillenmiştir.

Bu paradigma değişimi, özellikle 20. yüzyıldan itibaren İslam dünyasında yaşanan sosyal, siyasi ve epistemolojik dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Kolonyalizmin etkisiyle sarsılan geleneksel ilmi otoriteler, Kur'an'a dönüş çağrılarını eşliğinde daha dinamik, pratik ve evrensel bir yoruma yönelmişlerdir. Bu süreçte, tefsir ilmi yalnızca ayetlerin indiği tarihsel bağlamı değil, aynı zamanda çağdaş insanın ihtiyaçlarını da dikkate alan bir metodoloji geliştirme arayışına girmiştir. Makâsîd odaklı yaklaşım, bu ihtiyaca cevap veren bütüncül bir okuma teklif etmektedir.

Ayrıca bu yaklaşım, İslam'ın evrensel mesajlarını anlamada nassların ruhuna ve maksadına uygunlaşmayı öncelendiği için, farklı mezhepler ve düşünce gelenekleri arasında birleştirici bir ortak zemin de oluşturmuştur. Modern çağın karmaşık meselelerine çözüm üretme kabiliyeti, makâsîd eksenli yorumları sadece bir metodolojik tercih olmaktan çıkarıp, adeta çağın ilmi zarureti hâline getirmiştir. Böylece Kur'an'ın bireyi ve toplumu inşa edici yönü, sadece geçmişin değil bugünün de ihtiyacına hitap edecek şekilde yeniden gündeme gelmiştir.

3.1. Yusuf el-Karâdâvî ve Makâsîd Temelli Tefsir Anlayışı

Yusuf el-Karâdâvî, çağdaş İslami düşüncenin önde gelen isimlerinden biri olarak, Kur'an'ın mesajını yalnızca geçmişin bağlamında değil, aynı zamanda çağımızın ihtiyaç ve sorunları ışığında da yorumlama gayreti içinde olmuştur. Bu doğrultuda Karâdâvî, "makasîd temelli tefsir" anlayışını savunmuş ve Kur'an'ın lafzî anlamı kadar, ilahi maksatlarının da anlaşılmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ona göre Kur'an, sadece hukuki hükümler içeren bir metin değil, tüm insanlığa rehberlik eden evrensel bir hidayet kitabıdır. Dolayısıyla, ayetlerin yorumunda maksatları merkeze almak, nassın ruhunu yakalamak açısından zaruridir⁴⁰.

Karâdâvî'nin tefsir anlayışında, Kur'an'ın ana gayelerini ifade eden "Kayyümü'l-Mekâsîd" (maksatların en değerlisi) kavramı önemli bir yer tutar. Bu kavram ile o, Kur'an'ın özünü teşkil eden adalet, rahmet, hikmet ve maslahat gibi temel değerlerin, bütün yorum faaliyetlerinde merkeze alınması gerektiğini ifade eder. Zira Karâdâvî'ye göre Kur'an'ın inşa

⁴⁰ Yusuf el-Karâdâvî, *Dirâsât fi fikhi'l-makâsîd*, (Kahire: Dârü's-Şurûk, 2005), 49.

etmek istediği toplum, sadece zahirî hükümlerle değil, bu hükümlerin taşıdığı maksatların hayata geçirilmesiyle mümkündür⁴¹.

Bu yaklaşım, özellikle çağdaş sosyal meselelerin değerlendirilmesinde öne çıkar. Örneğin, Karâdâvî miras ayetlerinin yorumunda sadece lafzî sınırlar içinde kalmaz; ayetin indiği toplumsal şartları dikkate alarak, günümüz sosyo-ekonomik gerçekliklerine de dikkat çeker. Kadınların ekonomik hayattaki yeri, aile yapısındaki değişim ve geçim yükünün paylaşımı gibi faktörler ışığında, sabit hükmün dinamik maslahatlarla nasıl dengelenebileceğini tartışır. Bu yorumlarda Karâdâvî, nassı inkâr etmeksizin, onun arkasındaki ilkeyi ve gayeyi anlamaya çalışır. Böylece tefsirin, değişen zamanlara rağmen sabit değerleri koruyarak işlevselliğini sürdürmesini hedefler⁴².

Ayrıca Karâdâvî, bu yaklaşımını sadece ahkâm ayetleriyle sınırlı tutmaz. İbadet, ahlak, toplumsal ilişkiler gibi birçok konuda da Kur'an'ın maksatlarının araştırılması gerektiğini vurgular. Ona göre, Kur'an'ın ahlaki öğretileri bireyleri dönüştürmeyi amaçladığı gibi, toplumsal huzuru ve dengeyi de sağlamayı hedefler. Bu nedenle tefsir faaliyetinin, metne sadık kalmakla birlikte, onun maksadını kavrayacak bir içgörü ile yürütülmesi gerekir.

Karâdâvî, Kur'an'ın evrensel mesajını çağın sorunlarına çözüm üretmek üzere yeniden okuma çabası içinde olmuş ve bu bağlamda "makasid temelli tefsir" anlayışını savunmuştur. Karâdâvî'ye göre, Kur'an sadece bir hukuk kitabı değil; insana yönelik hidayet mesajının taşıyıcısıdır ve bu mesajın anlaşılmasında maksatlara odaklanmak, lafzî bağlılık kadar önemlidir⁴³.

Karâdâvî, özellikle "Kayyimü'l-Mekâsîd" ifadesiyle Kur'an'ın temel değerleri olan adalet, rahmet ve hikmeti merkeze alır⁴⁴. Bu bağlamda, örneğin miras ayetlerinin yorumunda sosyo-ekonomik değişimleri göz önünde bulundurarak sabit nassın değişen maslahatlarla nasıl dengelenebileceğini tartışır⁴⁵.

Karâdâvî, Nisa 11 ve 12. ayetler gibi sabit hükümler içeren miras ayetlerinin yorumunda, bu hükümlerin ilahi adalet ilkesine hizmet ettiğini belirtir. Ancak toplumsal şartların değişmesiyle birlikte bu adaletin nasıl gerçekleşeceği sorusunu da gündeme getirir. Örneğin, geçmişte ekonomik üretimden büyük oranda uzak tutulan kadının, günümüzde hem üretime katılması hem de aile içinde aktif ekonomik sorumluluk alması durumunda, kadın ve erkeğin mirastan aldığı payların farklılaştırılmasının adalet ilkesine uygunluğu yeniden değerlendirilmelidir der. Karâdâvî'ye göre burada amaç, nassı iptal etmek değil, nassın hedeflediği adaleti çağın şartlarında nasıl gerçekleştireceğini

⁴¹ Yusuf el-Karâdâvî, *Fehmü'l-Kur'an: beyne'l-Makâsîd ve'l-lafz*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 2010), 55.

⁴² Karâdâvî, *Fehmü'l-Kur'an*, 62-66.

⁴³ Karâdâvî, *Dirâsât fi fikhi'l-makâsîd*, 49.

⁴⁴ Karâdâvî, *Dirâsât fi fikhi'l-makâsîd*, 62.

⁴⁵ Yusuf el-Karâdâvî, *Metâ Yeste'tinü'l-ictihâd*, (Kahire: Darü'l-Vefa', 1998), 78.

sorgulamaktır. Bu yaklaşım, makâsîdü's-şerî'a ilkeleri doğrultusunda hikmet ve maslahat dengesinin kurulmasına yöneliktir⁴⁶.

3.2. İbn Âşûr ve Tefsirde Maksat Temelli Yorumun Teorik Temelleri

Muhammed Tâhir İbn Âşûr çağdaş tefsir geleneğinde şeriatın maksatları (Mekâsîdü's-Şerîa) yaklaşımını sistematik biçimde Kur'an tefsirine dâhil eden öncü isimlerden biridir. En kapsamlı tefsiri olan *et-Tahrîr ve't-tenvîr'de* yalnızca ayetlerin lafzî anlamlarını açıklamakla yetinmemiş, aynı zamanda ayetlerin ardında yatan hikmetleri, toplumsal işlevlerini ve evrensel mesajlarını da analiz etmiştir⁴⁷. Ona göre Kur'an'ın muradı sadece bireysel ibadet ve fikhî hükümlerle sınırlı değildir; aksine ahlâkî değerlerin inşası, kültürel bilinçlenme, toplumsal adaletin sağlanması ve bir medeniyet tasavvurunun inşası gibi çok boyutlu maksatlar taşır⁴⁸. Bu yönüyle tefsir anlayışı, Kur'an'ın çok katmanlı yapısını ortaya koyan bütüncül bir bakış açısı sunar.

İbn Âşûr, Kur'an'ın indiriliş gayesini dört temel maksat etrafında temellendirir:

(1) İmanın korunması, yani insanın Yaratıcı ile bağıni diri tutacak imanî zeminin tahkimi;

(2) Aklın geliştirilmesi, yani tefekkür, ilim ve hikmet yoluyla bireyin zihinsel donanımının güçlendirilmesi;

(3) Toplumun ıslahı, yani birey ve toplum arasındaki ahlâkî ve sosyal ilişkilerin sağlıklı bir yapıya kavuşması;

(4) Adaletin tesisi, yani hukuki, ekonomik ve siyasal alanlarda hakkaniyete dayalı bir düzenin inşa edilmesidir. Bu dört ana maksat, Kur'an'ın yalnızca geçmişe değil, bugüne ve geleceğe hitap eden bir ilahi rehber olarak anlaşılmasına imkân tanır⁴⁹.

İbn Âşûr'un bu yaklaşımı, klasik müfessirlerin literal (lafzî) yorumlarının sınırlarını aşarak Kur'an'ın anlam dünyasını zamanlar üstü kılar. Böylece Kur'an, yalnızca tarihî bir metin değil, çağın problemlerine yön verebilecek dinamik bir rehber olarak konumlanır. Bu noktada İbn Âşûr, tefsirin yalnızca metin çözümlemesi değil, aynı zamanda maksat merkezli bir inşa faaliyeti olduğunu vurgular. Onun yöntemi, Kur'an'ın evrensel mesajlarını günümüz insanının diliyle buluşturma çabasında dikkate değer bir imkân sunar.

3.3. Makâsîd Eksenli Yorumun Özellikleri ve Batı Akademisinde Etkisi

Makâsîd merkezli tefsir yaklaşımı, klasik tefsir metodlarından farklı olarak Kur'an ayetlerini yalnızca lafzî düzlemde değil, aynı zamanda ilahi hitabın taşıdığı temel maksatlar

⁴⁶ Yusuf el-Karadâvî, *el-Medhal li Diraseti's-Şerîa el-İslâmiyye*, (Katar: Mektebetü Vekâretü'd-Da'Ve, 1991), 223-230.

⁴⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/32.

⁴⁸ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, İbn Âşûr, *Mekâsîdü's-Şerîa*, (Kahire: Mektebetü'l-Külliyat el-Ezheriyye, 1997), 18.

⁴⁹ İbn Âşûr, *Mekâsîdü's-Şerîa*, 18.

ve nihai gayeler doğrultusunda yorumlamayı hedefler. Bu yaklaşımın ayırt edici özelliklerinden biri, metnin literal anlamından çok, onun niyetine ve yönelimine odaklanmasıdır. Böylece nassın anlamı, yalnızca tarihsel bağlamla sınırlı kalmayıp, maslahat (kamusal/toplumsal yarar) ilkesi doğrultusunda yeniden değerlendirilir. Makâsîd yaklaşımı, bir yandan Kur'an'ın tarihsel indiriliş bağlamına duyarlılık gösterirken, diğer yandan ilkesel (normatif) değerlerin zaman üstü geçerliliğini korur. Bu sayede, nass-maslahat dengesini merkeze alarak hem değişen şartlara cevap verebilme esnekliği hem de temel ahlaki ilkelerde süreklilik sağlayabilen bir yorum modeli sunar⁵⁰.

Bu yaklaşım sadece İslam dünyasında değil, Batı akademiasında da dikkatle izlenmekte ve çeşitli yönlerden teorik katkılara konu olmaktadır. Özellikle İslam hukuku ve modern düşünce alanında çalışan Joseph Schacht ve Wael Hallaq gibi isimler, şeriatın evriminde makâsîd düşüncesinin dönüştürücü rolüne işaret ederler⁵¹. Hallaq, şeriatın tarihsel gelişimini incelerken, mekâsîdın normatif düzenlemelerde esnekliği artıran ve hukukî düşüncüyü rasyonelleştiren bir unsur olduğunu belirtir⁵². Öte yandan, Tariq Ramadan ve Abdullah Saeed gibi çağdaş Müslüman düşünürler ise, makâsîd temelli yorumun modern değerlerle, özellikle insan hakları, çoğulculuk ve adalet ilkeleriyle uyumlu hale getirilebileceğini savunurlar⁵³.

Abdullah Saeed'in geliştirdiği contextualist (bağlama duyarlı) tefsir yöntemi, bu yaklaşımla birebir örtüşmektedir. Saeed'e göre Kur'an'ın evrensel mesajı, ancak onun indirildiği tarihsel bağlam dikkate alınarak ve günümüzün değer dünyasıyla ilişkilendirilerek doğru biçimde anlaşılabilir⁵⁴. Bu doğrultuda makâsîd, hem tarihsellik hem de evrensellik ilkelerini bünyesinde barındırarak, Kur'an'ın çağdaş dünyaya nasıl hitap edebileceği sorusuna önemli bir yanıt sunar. Saeed, bu yaklaşımı "dinamik otorite" kavramı ile temellendirerek, Kur'an'ın sadece geçmişin değil, aynı zamanda bugünün ve geleceğin metni olarak okunması gerektiğini vurgular⁵⁵.

Makâsîd eksenli yorum yaklaşımı, sadece İslam hukukunun değil, Kur'an tefsirinin de daha kapsayıcı, adalet merkezli ve toplumsal sorunlara duyarlı hale gelmesini mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda Batı düşüncesiyle entelektüel bir etkileşim kurarak, Kur'an'ın mesajının evrensel düzlemde anlaşılması için yeni hermenötik yollar açmaktadır⁵⁶.

⁵⁰ Yusuf el-Karadâvî, *Dirâsât fî fikhi'l-mekâsîd*, (Beyrut: Dârü'l-Me'rîfet, 2006), 45.

⁵¹ Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, (Oxford: Clarendon Press, 1964), 70.

⁵² Wael B. Hallaq, *Authority, Continuity and Change in Islamic Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 138.

⁵³ Tariq Ramadan, *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), 81.

⁵⁴ Abdullah Saeed, *Interpreting the Qur'an: Towards a Contemporary Approach*, (London: Routledge, 2006), 58.

⁵⁵ Saeed, *Interpreting the Qur'an*, 75.

⁵⁶ Karâdâvî, *Dirâsât fî fikhi'l-makâsîd*, 112.

4. Örnek Ayet Üzerinden İnceleme

Kur'an'ın ahkâm ayetleri, sadece bireylerin davranışlarını düzenleyen hukukî normlar olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı şekillendiren, adalet, sorumluluk ve denge gibi temel değerlere işaret eden ilkesel metinler olarak da okunmalıdır. Bu çerçevede, lafzî tefsir ile maksat temelli (makāsîdî) tefsir arasında önemli bir yöntemsel ayırım ortaya çıkar. Lafzî tefsir, ayetin anlamını çoğunlukla dilsel sınırlar ve kelime yapısı üzerinden belirlemeye çalışırken, maksada dayalı tefsir yöntemi ayetin arka planındaki amacı, toplumsal fonksiyonunu ve evrensel mesajını merkeze alır. Bu yöntem, ayetin nüzul sebebi (sebeb-i nüzul), Kur'an bütünlüğü içindeki yeri (siyak-sibak) ve tarihsel bağlamı (asbâbü'l-vurüd) gibi unsurların birlikte değerlendirilmesini gerekli kılar⁵⁷.

Bu çerçevede değerlendirilebilecek çarpıcı örneklerden biri, Nisâ Suresi 135. ayettir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا وَإِن تَلَوْا أَوْ نَعَرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırmanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır”⁵⁸.

Bu ayet, ilk bakışta doğru şahitlik yapma emrini içeren bir hukukî düzenleme gibi görünse de, maksada dayalı bir tefsir anlayışıyla yaklaşıldığında çok daha geniş bir ahlâkî ve toplumsal ufuk açar. Ayet, sadece bireysel anlamda dürüst olmayı değil, adaleti mutlak bir değer olarak tesis etmeyi, hiçbir kişisel bağ, güç, zenginlik veya toplumsal statüye bağlı olmaksızın hakkı gözetmeyi emreder⁵⁹. Bu bağlamda ayet, adaletin İslam toplumunun temel taşı olduğunu ve bu değerın zedelenmesinin yalnızca bireyi değil, bütün toplumsal yapıyı ifsat edeceğini ima eder.

Maksada dayalı yorumda bu ayet, yalnızca mahkeme veya şahitlik sahneleriyle sınırlı bir bağlamda değil; kamu yönetimi, insan hakları, çıkar çatışmaları, sosyo-ekonomik adaletsizlikler ve yönetim⁶⁰ gibi modern meselelerle ilişkilendirilerek de ele alınabilir. Çünkü burada vurgulanan "li'llah" (Allah için) ifadesi, adaletin yalnızca beşerî düzenin bir aracı değil, ilahî bir yükümlülük olduğunu ortaya koyar. Bu yönüyle ayet, sadece Müslüman bireye değil, İslam toplumunun tüm kurumlarına yönelen evrensel bir mesaj taşır⁶¹.

⁵⁷ Karâdâvî, *Dirâsât fi fikhi'l-makāsîd*, 49.

⁵⁸ en-Nisâ 4/135.

⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/62.

⁶⁰ Yönetişim (İngilizce: governance), geleneksel "yönetim" (government) kavramından farklı olarak, devlet, özel sektör ve sivil toplumun birlikte karar alma, uygulama ve denetim süreçlerine katılımını ifade eden daha kapsayıcı ve katılımcı bir kavramdır.

⁶¹ Saeed, *Interpreting the Qur'an: Towards a Contemporary Approach*, 94.

Bu örnek, maksada dayalı tefsirin sadece metni anlamaya değil, Kur'an'ın güncel meselelerle daha derin ve ilkeli bir ilişki kurmasına da olanak sağladığını gösterir. Bu sayede Kur'an, tarihin bir dönemine hitap eden sınırlı bir metin olmaktan çıkar; insanlık tarihinin her aşamasında yol gösterici bir referans kaynağı haline gelir. Böyle bir yaklaşım, Kur'an'ın evrensel değerler sisteminin çağdaş insanın anlam dünyasına taşınmasında etkili bir yöntem olarak öne çıkar⁶².

Kur'an'ın maksadını esas alan tefsir yaklaşımı, metnin sadece lafzî anlamına odaklanmakla yetinmeyip, onun toplumsal, ahlâkî ve hukukî hedeflerini de merkeze alır. Bu yaklaşımı somutlaştırmak adına Nisâ Süresi 135. ayet üzerinde durmak yerinde olacaktır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا وَإِن تَلَوْا أَوْ نُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Ey iman edenler! Kendinizin, ana-babanızın ve yakın akrabanızın aleyhinde bile olsa, Allah için doğru dürüst şahitlik yaparak, adâleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun! Hakkında şahitlik yaptığınız kimse zengin de olsa fakir de olsa böyle davranın. Çünkü Allah, ikisine de sizden daha yakındır, hâllerini daha iyi bilir. Şu hâlde, sakın âdil davranmaktan yüz çevirip nefsin arzularına uymayın. Eğer dilinizi eğip büker, gerçeği olduğu gibi söylemekten çekinir veya büsbütün ondan yüz çevirirseniz, başınıza geleceği siz düşünün! Zira Allah, yaptığınız her şeyden hakkıyla haberdardır”⁶³.

Bu ayet, lafzî düzeyde bireyin şahitlik sorumluluğunu dile getirse de, makasîd temelli bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, adaletin her koşulda üstün tutulması gerektiğine dair evrensel bir ilke ihtiva eder. Burada asıl maksat, toplumun ahlaki omurgasını oluşturan “mutlak adaletin tesisidir. Fahreddin Râzî, bu ayetin tefsirinde adaletin ilahî sıfatlardan biri olduğunu ve kullarına bu sıfatla vasıflanmayı emrettiğini vurgular⁶⁴. Beyzâvî de benzer şekilde, ayetin “nefsin hevâsına uymamanın” altını çizdiğini ifade eder⁶⁵.

Makâsîd eksenli bir okumada, ayetin sadece şahitlik bağlamında değil, toplumda adaletin korunması, çıkar çatışmasının önlenmesi ve ahlaki ilkelerin güçlendirilmesi bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Nitekim Şâtîbî, bu tür ayetlerin, şeriatın beş temel maksadından (zarûriyyât) biri olan “adaletin tesisine hizmet ettiğini açıkça belirtmiştir⁶⁶. Çağdaş âlimlerden Muhammed Tahir İbn Âşûr da, bu ayeti açıklarken “insan onurunun korunmasını şer’î maksatlarla ilişkilendirir ve bunun hukukî değil, ahlâkî temelli bir ilke olduğunu vurgular⁶⁷.

⁶² Ramadan, *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation*, 101.

⁶³ en-Nisâ 4/135.

⁶⁴ Râzî, *meftâhü'l-ğayb*, 10/145.

⁶⁵ Beyzâvî, *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, 1/372.

⁶⁶ Şâtîbî, *el-Muvâfakât fi usûli'ş-şerîa*, 2/8.

⁶⁷ İbn Âşûr, *Tahrîrül-ma'nâ ve't-tenzil*, 5/313.

Dolayısıyla lafzî anlama yetinilmeyip, ayetin evrensel değer üretme potansiyeline odaklanıldığında, Kur'an'ın sadece birey değil, toplum inşası açısından da derin ve çok boyutlu bir mesaj taşıdığı görülmektedir. Bu yorum tarzı, klasik mirası reddetmeden, onu güncel meselelerle ilişkilendirme ve Kur'an'ın çağlar üstü hitabını anlamlandırma çabasının bir tezahürüdür.

5. Eleştiriler ve Zorluklar

Makâsîd merkezli tefsir yaklaşımı, Kur'an'ın evrensel ilkelerini çağın diliyle anlamlandırma konusunda önemli bir imkân sunmakla birlikte, beraberinde bazı eleştirileri ve metodolojik sorunları da gündeme getirmektedir. Bu yaklaşımın temel tartışma noktalarından biri, maksadın tayini sürecinde ortaya çıkan sübjektiflik riskidir. Zira Kur'an'ın her ayeti için belirli bir gaye tespit etme çabası, çoğu zaman metnin kendi bağlamsal bütünlüğünü zorlayabilir. Özellikle yorumcunun bireysel değer yargıları, tefsiri maksadî yorumdan çok "niyet okumasına" dönüştürme tehlikesi taşır⁶⁸.

Ayrıca bu yöntem, bazı durumlarda lafzın sınırlarını göz ardı etme eğilimi taşıyabilir. Maksada odaklanma arzusu, ayetin doğrudan hükümlerinin ikinci plana itilmesine, hatta nasların zahir anlamlarının devre dışı bırakılmasına neden olabilir. Oysa İslam ilim geleneğinde lafzî ve maksadî yorumların birlikte değerlendirilmesi esastır. İmam Şâfiî'den (ö. 204/820), günümüze kadar gelen fıkıh ve tefsir usulü, nassın zahiri ile maslahat arasında dengeli bir ilişki kurulmasını öngörmüştür⁶⁹. Özellikle ibadet, ahkâm ve akide konularında lafzın belirleyici gücü göz ardı edildiğinde, geleneksel anlam yapısı ile çelişen, bağlamdan kopuk ve keyfî yorumlar ortaya çıkabilir⁷⁰.

Bu nedenle, makâsîd yaklaşımı her ne kadar anlam derinliği ve çağdaşlık açısından avantajlı görünse de, ölçüsüz kullanımı durumunda kutsal metne kişisel anlamlar yüklenmesine kapı aralayabilir. Bu bağlamda, bu yöntemin metodik, denetimli ve geleneğe yaslanan bir disiplin içinde uygulanması, tefsirin ilmî güvenilirliği açısından zorunludur⁷¹.

5.1. Makâsîd Yaklaşımının Sınırları

Makâsîd temelli tefsir anlayışı, Kur'an'ın evrensel yönlerini ve ilkelerini vurgulama açısından cazip bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu cazibe, yöntemin sınırlarının bulanıklaşmasına da yol açabilmektedir. En önemli mesele, maksadın kim tarafından ve hangi ölçütlere göre belirleneceğidir. Zira lafzî tefsir geleneğinde metnin semantik sınırları belirgin ve dilbilimsel olarak nesnel; oysa makâsîd yaklaşımında yorumcunun değer

⁶⁸ Saeed, *Interpreting the Qur'an: Towards a Contemporary Approach*, 57.

⁶⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî Muhammed b. İdrîs, *Imam Şâfiî, er-Risâle*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 102.

⁷⁰ Wael B. Hallaq, *Authority, Continuity and Change in Islamic Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 115.

⁷¹ Karâdâvî, *Dirâsât fi fihki'l-makâsîd*, 88.

dünyası ve entelektüel arka planı daha belirleyici hâle gelir⁷². Bu durum, hermeneutik belirsizlik doğurur; aynı ayetin farklı maksatlarla yorumlanması, anlam çoğulluğunu artırmak yerine kaotik bir yorumsal zemin oluşturabilir.

Bu sorunun farkında olan klasik düşünürlerden biri de Şâtıbî'dir. O, makâsîdlerin belirlenmesinde bireysel yorumdan ziyade, şeriatın küllî yapısına, sahih nasrlara ve örfî delillere dayanmak gerektiğini açıkça ifade eder⁷³. Bu yaklaşım, makâsîdın sadece çağdaş talepler doğrultusunda şekillendirilmesini değil, fıkıh usulü içinde meşru ve ölçülü biçimde tespit edilmesini savunur.

Diğer yandan, her ayetin arkasında belirli bir maslahat veya hikmet aramak, Kur'an'ın normatif hükümlerini indirgemeci biçimde ele alma riski taşır. Özellikle ibâdî hükümlerde veya sembolik anlatımlarda, maksat odaklı okuma sınırlı geçerliliğe sahiptir. Mesela, namaz, oruç veya hac gibi ibadetlerin maksadı açıklanabilir olsa da, bu hükümlerin anlamı sadece o maksatla sınırlı değildir. Bu nedenle lafzın zahirine bağlılık, dinin sabit yönlerinin muhafazası açısından hayati önem taşır⁷⁴.

Yusuf el-Karâdâvî de bu konuya dikkat çekmiş, makâsîd maksadın kendisi haline getirme hatasına karşı uyarmıştır. Ona göre maksada ulaşmak için lafzı görmezden gelen yaklaşımlar, metni anlamaktan çok yeniden inşa etmeye yönelir ki bu da tefsirin sınırlarını zorlar⁷⁵.

5.2. Sübjektiflik Riski

Makâsîd eksenli yorumların karşılaştığı en ciddi eleştirilerden biri, yorumcunun öznel dünya görüşünün metne yansımadır. Kur'an'ın maksatlarının belirlenmesinde bireysel eğilimler, ideolojik yönelimler ya da dönemsel hassasiyetler belirleyici hâle geldiğinde, kutsal metin adeta bir "yorum nesnesi" haline gelir. Bu durum, Kur'an'ın evrensel mesajı ile yorumcunun çağrışımları arasında bir belirsizlik alanı oluşturur⁷⁶.

Özellikle insan hakları, çevre, kadın hakları gibi çağdaş temaların Kur'an'dan makâsîd şeklinde türetilmesi, anakronik ve zorlama yorumlara neden olabilmektedir. Bu tür yaklaşımlarda ayetin bağlamı çoğu zaman ihmal edilir ve Kur'an, modern değerleri meşrulaştırma aracına dönüştürülür. Fazlur Rahman gibi modernist düşünürler, bu yöntemin Kur'an'ın çağdaş dünyaya açılımı açısından faydalı olabileceğini savunsa da, selevî ve geleneksel çizgideki birçok âlim, bu yaklaşımı metne dışsal anlamlar yükleyen aşırı bir modernizasyon olarak değerlendirmektedir⁷⁷.

⁷² Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, (Oxford: Clarendon Press, 1964), 141.

⁷³ Şâtıbî, *el-Muvâfakât fi usulî'ş-şerîa*, 2/20.

⁷⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/45.

⁷⁵ Karâdâvî, *Dirâsât fi fikhî'l-mekâsîd*, 91.

⁷⁶ Ramadan, *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation*, 76.

⁷⁷ Fazlur Rahman, *Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition*, (Chicago: University of Chicago Press, 1982), 20.

Ayrıca maksada dayalı okumaların zamanla bir tür niyet tefsirine dönüşmesi, yani yorumcunun “Allah’ın muradı budur” şeklindeki sübjektif çıkarımlarına zemin hazırlaması, lafzî sınırların ihmal edilmesi ve Kur’an üzerinden toplumsal taleplerin meşrulaştırılması gibi ciddi sorunlar doğurabilir. Bu durum, Kur’an’ın evrenselliğini güçlendirmek yerine, göreceleştirerek zayıflatma riski taşır⁷⁸.

Sonuç

Kur’an-ı Kerîm, sadece tarihsel bir metin değil, çağları aşan bir hidayet rehberidir. Onun mesajı, her dönemde bireyin ve toplumun karşı karşıya kaldığı sorunlara ışık tutan ilahi bir hitap olarak değerlendirildiğinde, lafzın ötesine geçip maksadı merkeze alan bir yorum anlayışının ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkar. Bu bağlamda, Mekâsîdü’ş-Şerîa yaklaşımı, Kur’an’ın evrensel ilke ve değerlerini günümüz insanının anlayabileceği bir dille yeniden tefsir etmeyi mümkün kılan önemli bir yöntemdir.

Mekâsîd merkezli tefsir, Kur’an’ın sadece metinsel değil, aynı zamanda tarihsel, sosyolojik ve etik bir derinliğe sahip olduğunu kabul eder. Böylece bir ayetin yalnızca bağlamındaki anlamıyla yetinmeyip, onun bireyde ve toplumda oluşturmayı hedeflediği tesiri de hesaba katar. Bu yöntem, Kur’an’ın temel amaçları olan adalet, merhamet, hikmet ve maslahat gibi kavramları tefsir disiplininin merkezine yerleştirir. Bu ise, özellikle çağımızın karmaşık sosyal yapısı içerisinde dinî anlamların daha kuşatıcı ve işlevsel hale gelmesini sağlar.

Geleneksel tefsirlerde lafzî ve rivayet merkezli yaklaşımlar görece hâkim olmuş; Kur’an’ın indirildiği dönemin bağlamı ve ayetlerin sebepleri üzerinde detaylı durulmuştur. Bu yaklaşımlar şüphesiz metnin korunması ve sahih anlaşılması açısından büyük hizmetler sunmuştur. Ancak bu yöntemlerin bazı sınırlılıkları da ortaya çıkmıştır. Özellikle toplumsal dönüşümlerin hızlandığı modern çağda, yalnızca geçmişin yorumlarını tekrar etmek, Kur’an’ın dinamizmini sınırlayabilmekte ve onu çağdaş meselelerle ilişkilendirmekte yetersiz kalabilmektedir.

Bu noktada makâsîdî yaklaşım, Kur’an’ı sabit bir metin olarak değil; hayatın akışında aktif bir rehber olarak gören dinamik bir anlayış sunar. Özellikle Nisa 135 gibi adaletin evrensel boyutunu ortaya koyan ayetlerde, lafzın ötesine geçerek bu değerın bireyden devlete uzanan etkilerini okumak, Kur’an’ın ruhunu daha derinden kavramayı sağlar. Benzer şekilde, Mâide 32 gibi hayat hakkına dair ayetlerde de insan merkezli ve evrensel bir etik çerçevenin varlığı, makâsîd temelli tefsirin güçlü bir zemine sahip olduğunu gösterir.

Ancak bu yaklaşımın sorumluluk gerektirdiği de unutulmamalıdır. Zira maksadı tespit etmek ciddi bir bilgi birikimi, bağlamsal okuma ve ilmî ehliyet gerektirir. Aksi hâlde, bireysel kanaatlerin metne giydirilmesi gibi sübjektiflik riskleri doğabilir. Bu yüzden

⁷⁸ Saeed, *Interpreting the Qur'an: Towards a Contemporary Approach*, 102.

makâsîd temelli tefsir, keyfî yorumlara açık bir kapı değil; metodik, sistemli ve ilmî bir arka plana sahip bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Gelenekle bağını koparmayan; fakat onunla yetinmeyip çağın ihtiyaçlarına yönelen bir tefsir anlayışı, makâsîd yaklaşımının en ideal yansıması olacaktır.

Sonuç olarak, makâsîdî tefsir, Kur'an'ın evrensel mesajına daha uygun, kuşatıcı ve işlevsel bir yorum biçimidir. Bu yöntem, ayetlerin arkasındaki ilahi hikmeti anlamaya yönelik güçlü bir teşebbüstür. Tefsirde maksadı merkeze alan bu yönelim, hem dinî metinlerin modern birey için anlaşılır kılınmasına hem de İslam'ın evrensel ilkeleriyle toplumsal adaletin, insan haklarının, çevre duyarlılığının ve ahlaki değerlerin pekiştirilmesine katkı sunar. Bugün hem İslam dünyasında hem de küresel düzeyde anlam krizlerinin yaşandığı bir çağda, Kur'an'ın mesajını derinlemesine kavramaya dönük bu yaklaşım, tefsir ilmi için yeni ufuklar açmaktadır. Bu sebeple, makâsîd temelli okuma yalnızca bir yöntem değil, aynı zamanda Kur'an'la kurulan ilişkinin mahiyetini yeniden inşa eden bir bilinçtir.

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Mesâil*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1985.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *el-Ruhü'l-Meâni Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesani, Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- Auda, Jasser. *Maqasid al-Shariah as Philosophy of Islamic Law: A Systems Approach*. London: IIIT, 2008.
- Aydın, Zeynel Abidin. "Bakara Sûresinin 178. Âyetinin Tefsirlerdeki Yansımaları Üzerine". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Eylül 2021), 334-352. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.957944>.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *el-Tefsirü'l-Beyzâvî Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*, Kahire: el-Matbaatu'l-Kubra, 1914.
- Dalgın, Nihat. "Sosyal Değişim ve İslam Hukuku". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/2 (Ekim 2003), 59-82.
- Ebû Hayyân el-Endelûsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî. *el-Bahrü'l-Muhît*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *el-Mustasfâ min İlmü'l-Usûl*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993.
- Hallaq, Wael B. *Authority, Continuity and Change in Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *Tahrîrü'l-Ma'nâ ve't-Tenzil*. Tunus: Dâr İbn Âşûr, 2001.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Cilt 1. Tunus: ed-Dâru't-Tunesiye, 1984.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *Mekâsidü'ş-Şerîa*. Kahire: Mektebetü'l-Külliyat el-Ezheriyye, 1997.
- İbn Atiyye el-Endelûsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Girnâfî. *el-Muharrerü'l Vecîz Fî Tefsiri'l-Kitabi'l Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Ebü'l-Fazl. Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbni Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfî. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm*. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1969.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgîb. *Müfredatu Elfazi'l-Kur'an*, Kahire: Darü'l-Ma'rife, 1961.
- Kamali, Mohammad Hashim. "Maqasid al-Shariah Made Simple." IIIT Occasional Papers Series

13 (2008): 1–15.

Karâdâvî, Yusuf. *Dirâsât Fî Fikhi'l-Makâsîd*. Kahire: Dârü'ş-Şurûk, 2000.

Karâdâvî, Yûsuf. *Metâ Yeste'tînü'l-ictihâd*. Kahire: Dâru'l-Vefâ', 1998.

YKarâdâvî, Yusuf, *el-Medhal li Diraseti'ş-Şerîa el-İslâmiyye*. Katar: Mektebetü Vekâretü'd-Da've, 1991.

Kocabıyık, Yusuf, “İslam Ceza Hukukunda Kısâs Mahallinin Ortadan Kalkması ve Hukûkî Sonuçları,” *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2022): 169–178.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Tefsirü'n-Nesefî, Medârikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, 4 cilt. Beyrut: Darü'n-Nefais, 2009.

Okur, Hüseyin. “İslâm Hukuk Usûlünde Bir Tahsis Yöntemi Olarak Gâye Delili (Gâye Edatları Özelinde Bir İnceleme)”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 41 (Haziran 2023), 133-167.

Rahman, Fazlur. *Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition*. Chicago: University of Chicago Press, 1982.

Ramadan, Tariq. *Radical Reform: Islamic Ethics and Liberation*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Raysûnî, Ahmed. *İmâm eş-Şâtîbî's Theory of the Higher Objectives and Intents of Islamic Law*. Herndon: International Institute of Islamic Thought, 2005.

Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *et-Tefsirü'l-Kebîr Mefâtihi'l-Ğayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Saeed, Abdullah. *Reading the Qur'an in the Twenty-First Century: A Contextualist Approach*. London: Routledge, 2014.

Saeed, Abdullah. *Interpreting the Qur'an: Towards a Contemporary Approach*. London: Routledge, 2006.

Schacht, Joseph. *An Introduction to Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press, 1964.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî. Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2003.

Şâtîbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Gırnâtî. *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şerîa*. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1996.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *Fethü'l-Kadir el-Cami Beyne Fenneyyir-r-Rivayeti ve'd-Dirayeti Min İlmî't-Tefsir*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmûlî et-Taberî el-Bağdâdî. *et-Tefsirü't-Taberî Camial-Beyan Fi Te'vili'l-Kur'an*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2001.

Yılmaz, Taha. “İslâm Hukuku Bağlamında Hükümlerin İletlerinin Belirlenmesinde Makâsîd Ve Maslahatın Gözetilmesi Açısından Aklın Rolü”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 43 (Haziran 2024), 117-146.
<https://doi.org/10.59777/ihad.1461745>.

Zemâhşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşaf An Hakaikü't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fî Vucuhî't-Te'vil*, Lübnan: Darü'l-Ma'rife, 2009.